

ENTORN AL MONUMENT AL DR. BARTOMEU ROBERT I YARZÁBAL

CALBET i CAMARASA, Josep M.

Acadèmic corresponent de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya. Barcelona (Barcelonès). jmcalbet@gmail.com

Rebut: 6 de març de 2020

Acceptat: 12 de juliol de 2020

PARAULES CLAU:

- *Bartomeu Robert i Yarzábal*
- *Monuments*
- *Art a la via pública*
- *Barcelona*
- *Anticatalanisme*

RESUM. Malgrat les resistències dels sectors espanyolistes, el catalanisme de la primèria del segle XX decidí la construcció al centre de Barcelona d'un gran monument al traspassat Dr. Bartomeu Robert, que reflectia les seves vessants mèdica i patriòtica. Inaugurat el 1910, l'anticatalanisme mai el va acceptar, fou l'objectiu d'un atemptat amb bomba el 1919 i vint anys després el règim de Franco el va retirar. Durant la Transició se li restituí el monument, en una altra ubicació.

PALABRAS CLAVE:

- *Bartomeu Robert i Yarzábal*
- *Monumentos*
- *Arte en la via pública*
- *Barcelona*
- *Anticatalanismo*

RESUMEN. A pesar de la resistencia del españolismo, el catalanismo de principios del siglo XX construyó un monumento al fallecido Dr. Bartomeu Robert que reflejaba sus ideales médicos y patrióticos. Inaugurado en 1910, el anticatalanismo nunca lo aceptó; fue objeto de un atentado con bomba en 1919 i dos décadas después el régimen de Franco lo retiró de la vía pública. Fue restituido durante la Transición, en otro emplazamiento.

KEYWORDS:

- *Bartomeu Robert i Yarzábal*
- *Monuments*
- *Artworks in public places*
- *Barcelona*
- *Anti-Catalanism*

CONCERNING THE MONUMENT TO DR. BARTOMEU ROBERT I YARZÁBAL. ABSTRACT: Despite the resistance of the Spanish sectors, the Catalanism of the early twentieth century decided to build a large monument to the deceased Dr. Bartomeu Robert in the centre of Barcelona. The monument reflected his medical and patriotic aspects. It was inaugurated in 1910, never accepted by the anti-Catalanism was the target of a bomb attack in 1919 and twenty years later the Franco regime withdrew it. During the political Transition the monument was restored in another location.

CITACIÓ DE L'ARTICLE: CALBET i CAMARASA, Josep M. "Entorn al monument al Dr. Bartomeu Robert i Yarzábal". A: *Gimbernat* [Barcelona], 2021; 74: 185-194. <https://doi.org/10.1344/gimbernat2021.74.11>

Aquest document està subjecte a una llicència Creative Commons

© Josep M. Calbet i Camarasa, 2021

DOI:10.1344/gimbernat2021.74.11

INTRODUCCIÓ

Al començament del segle XX van morir tres personatges catalans que van impactar a l'opinió pública. Aleshores es va crear una comissió per honorar-los, i així es va acordar¹:

- 1.- Posar el nom de Francesc Pi i Margall a la gran via Diagonal, entre el Passeig de Gràcia i el seu final (cap a Pedralbes), i aixecar-li un monument, a la confluència Diagonal/Passeig de Gràcia².
- 2.- Donar el nom de Jacint Verdaguer a la plaça Reial i erigir-li un monument al centre de la plaça en el lloc on hi havia el brollador³.
- 3.- Establir el nom del doctor Bartomeu Robert Yarzabal al Passeig de Sant Joan i erigir-li un monument en dit passeig.

Dels tres projectes, el que va agafar més embranzida va ser el tercer mercès a l'impuls que li va donar Enric Prat de la Riba i Sarrà. Segons diu Josep Pla, Bartomeu Robert, que parlava un castellà perfecte, abans de conèixer a Francesc Cambó i Batlle no havia estat mai catalanista. Fou Cambó qui el va convertir en un dels homes de més eficàcia en la història del moviment. Així, va presidir la Lliga Regionalista i, en morir sobtadament, va influir encara més en el record emocionat de les masses. Amb una subscripció popular oberta entre el 13 d'abril i el 31 d'agost de 1902 n'hi hagué prou per reunir el capital previst per construir el monument.

Molt aviat van sortir ofertes de col·laboració. Així, l'escultor Marià Benlliure i Gil proposà de fer totalment de franc un bust del Dr. Robert. La idea del bust que hauria de coronar el monument va ser d'Albert Rusiñol i Prats, que ho va exposar al diari "*El Liberal*" (edició de Madrid) el maig de 1902.

"*El Liberal*" de Barcelona, que sempre va estar enfrontat al catalanisme, va criticar la no acceptació de l'oferta de Benlliure, ja que es faria possible destinar el capital recollit a construir un asil o un hospital⁴. Era un clar objectiu indirecte d'oposar-se al monument. De fet, un hospital o un asil necessiten capital no solament per a construir-los sinó també per sostenir-los.

També els arquitectes Antoni Gallissà i Roqué⁵ i Lluís Domènech i Montaner van presentar de franc un projecte pel monument. En morir el primer, va quedar Lluís

Domènech, director de l'Escola d'Arquitectura, com autor del primer esbós, i confià a Josep Llimona i Bruguera gestar les escultures.

Com ja és ben sabut es va donar una forma piramidal al monument, que podria recordar els castellers, i té dos vessants: en bronze, la cara política on destaca la bandera catalana com a símbol polític més destacat, i, en pedra, la medicina⁶.

La primera pedra es va col·locar el 31 de gener de 1904. El governador civil va prohibir una manifestació que es volia celebrar amb motiu de la inauguració de les obres.

El 1905 al taller de Josep Llimona ja es podien veure els models en grandària natural. Així, un sacerdot llegint poesies als obrers per a infiltrar en els seus cors l'amor a Catalunya i per indicar la immensa transcendència de l'obra literària de Mn. Jacint Verdaguer en el moviment catalanista. La figura d'un forjador i un llaurador amb les seves eines de treball eren d'una grandiositat sorprenent.

Un altre grup que havia d'ocupar el centre representa un segador que recorda el Corpus de Sang de 1640, que arrossega a la força un indiferent⁷.

També hi serien representades la poesia, amb un noi que porta una branca de llorer acompanyant el portador de la bandera catalana. Al cim del monument hi aniria el bust del Dr. Robert, amb la Creu de Santa Eulàlia, i una musa que podria representar Catalunya fent-li un petó al cap.

La part que representa la medicina estava protegida pel Pi de les Tres Branques i s'hi observa un grup d'estudiants, el transport d'un ferit i una dona amb aspecte maternal.

LA INAUGURACIÓ DEL MONUMENT

L'alcalde en funcions de Barcelona, Josep Antoni Mir i Miró, es va reunir amb Ferran Agulló i Vidal, secretari de la Lliga Regionalista, i es va acordar el cerimonial per a la inauguració del monument.

A la comitiva consistorial s'hi adheriria la Junta erectora del monument. L'Ajuntament en incorporació, i amb les addicions personals precises, sortiria de les Cases Consistorials a les onze del matí del diumenge 13 de setembre de 1910, precedit de batedors municipals portant el pendó de la ciutat i seguit de

la banda municipal. Anirien pel carrer Ferran, Rambla amunt, plaça de Catalunya fins a la Gran Via, i des d'allí a la plaça Universitat, on s'havia col·locat el monument. Allí ocuparia la tribuna i en una altra hi hauria l'Orfeó Català i altres cors que havien de cantar himnes al·lusius. La guàrdia municipal i urbana tenien la responsabilitat de mantenir l'ordre⁸.

Per altra part, societats, senadors i diputats es reunirien al local de la Lliga Regionalista al carrer Boters, 4 (plaça Cucurulla) a les deu hores del matí del diumenge 13 i anirien en corporació a la plaça Universitat. El governador autoritzà l'assistència de banderes i pendons de societats científiques, econòmiques i literàries, i les dels estudiants, "*però de cap agrupació política*"⁹. El dia es va presentar gris, fred i plujós. Va ploure fins a les onze del matí. Tot i així una gernació omplia la plaça de gom a gom. Entre la mar de paraigües s'hi veien pendons i banderes. Als balcons de les cases hi havia domassos penjats, alguns amb la bandera de les quatre barres, i també s'hi van veure dos o tres banderes republicanes.

El monument estava tapat amb teles amb franges de blau i blanc, però els catalanistes les haurien volgut de vermell i groc. A un quart de dotze hi arribà Prat de la Riba amb diputats de totes les fraccions, excepte els radicals. Deixà de ploure.

Entre els més directes representants de la metròpoli no n'hi havia cap. Ni el capità general, ni el governador civil, ni el bisbe, ni el president de l'Audiència, malgrat que tots hi havien estat invitats. Tampoc hi anaren representants de la Unió Catalanista. Una brigada va treure les teles que cobrien el monument.

En el moment dels discursos va parlar Albert Rusiñol, que recordà l'obra i la personalitat de Robert, però amb poca referència política. Després el Sr. Fortuny llegí un discurs original de M. Arcàngel Fargas i, finalment, el Sr. Juncosa, en nom de l'alcalde, llegí una nota elogiant al Dr. Robert¹⁰.

Després, la Lliga va oferir un banquet al teatre Prado Catalán (plaça Josepets) per a 500 comensals: 350 regidors, 50 senadors, diputats a Corts i 30 representants de periòdics.

UNA BOMBA AL MONUMENT

Els elements anticatalanistes no van acceptar mai de bon grat el monument al Dr. Robert, que amb tots els seus simbolismes era molt més que una piràmide i un bust. El monument era l'expressió d'una història i d'una lluita de reivindicació nacional. Posat al bell mig de la capital catalana era una clara manifestació de la voluntat de tot un poble que volia i mereixia tenir un protagonisme propi en el futur, però que vivia encara sota el jou d'un poder militar.

Ja entrats al segle XX, en tot l'estat però especialment a Barcelona, els conflictes socials es van expressar als carrers amb especial violència que es van intensificar amb la Primera Guerra Mundial.

En aquest magma ideològic, les tendències polítiques anticatalanes es van multiplicar. Les acusacions i calúmnies contra els representants catalans eren freqüents i directament personals. Per exemple, el diari "*El Progreso*" del partit d'Alejandro Lerroux García escrivia sobre els intel·lectuals i polítics catalans: "*Puig i Cadafalch, el dictador, para quién el catalanismo empieza y acaba en su persona, Cambó el falaz, el reptil, el negociante, Xènius cuya profundidad inmensa se puede calcular por los sueldos que absorbe, Carner, la hormiguita que recoge de todas partes*".¹¹ En aquest clima, la rivalitat política es va expressar amb l'acció directa al carrer. I concretament contra el catalanisme.

I en aquestes circumstàncies es va trobar un explosiu a la font del monument al Dr. Robert.

Foren els estudiants de l'Institut que a l'hora del pati passaven a la plaça Universitat, van veure un artefacte embolicat en papers. Es va cridar la policia, que es va limitar a fer més o menys un cordó. Aleshores, un estudiant, amb certa inconsciència, va agafar l'artefacte i li va treure la metxa que estava amarada de benzina. Hi hagué un temps d'espera. Moments d'angoixa col·lectiva. Per ordre del jutge Joan Amat hi va anar un carro blindat per portar l'artefacte al Camp de la Bóta, on seria detonat. Però ningú s'atrevia a agafar la bomba, fins que el brigada Nicolàs Sastre el va posar al carro.

L'estudiant es deia Manuel de Monteys Carbó i tenia 16 anys¹². L'heroisme d'aquest noi va despertar una opinió de simpatia pels estudiants i es va demanar al rector que aixequés les sancions a Josep M. Mir i Mas de Xexàs i als que ja feia tres

anys que estaven castigats: Figueras, Azpelicueta, Maimó i Pérez, de diferents Facultats¹³. El "*Diario de Barcelona*" va fer un editorial denunciant la col·locació d'explosius a la via pública¹⁴.

Es va atorgar la Creu de Beneficència a l'alumne Manuel Monteys¹⁵.

....I VA ARRIBAR EL FRANQUISME

Amb el constant recolzament des del primer moment del Regne Unit, el franquisme va sortir victoriós de la guerra. També hi van col·laborar algunes unitats militars d'Itàlia i Alemanya. El 26 de gener de 1939, Barcelona va caure en mans dels militars espanyols sollevats, que van actuar com si entressin en terreny conquerit a l'enemic. A Barcelona es va establir la *Jefatura de Fuerzas y Servicios de Ocupación* que no va cessar fins el 2 d'agost de 1939¹⁶. La delació política la van convertir en "*avisos patrióticos*". En aquestes circumstàncies, el monument al doctor Robert es va convertir en un dels punts on van concentrar el seu odi. Sobretot per les al·legories polítiques que hi havia en la seva base. Els més impacients van posar una soga al coll del bust de Robert. Però no el van poder derrocar i la soga va quedar penjada durant un temps. El governador civil, Wenceslao González Oliveras, va ordenar el seu enderrocament. Així va desaparèixer l'única bandera catalana en bronze que es podia veure al carrer.

Els arquitectes Vilaseca i Florensa van desmuntar el monument per ordre de l'alcalde Miguel Mateu. Un cop fora de la via pública en van dipositar les peces en diversos estatges que tenia l'Ajuntament.

Les autoritats municipals —no les militars— van promoure construir una imatge a la Mare de Déu de la Mercè i ho van aprofitar per fondre la bandera i una part del *Segador*, que eren els símbols més odiats de la cara política del monument, per a fer aquesta imatge.

Però el temps ho arregla tot. Amb l'agonia de la dictadura es van començar a sentir veus per recuperar el monument. Vers el 1972, Paco Granell, president de la Jove Cambra, i el Dr. Poal impulsaren la idea de restituir al seu lloc el monument.

Poc després, el Foment d'Arts Decoratives i el seu president Antoni Moragas Gallissà patrocinaren la restitució del monument. S'obrí una nova subscripció popu-

lar per tal de reunir el capital suficient per a facilitar la reconstrucció i restitució del monument¹⁷.

Un clam popular exigia retornar de nou el monument a la plaça de la Universitat¹⁸.

Però pel seu pes, que s'havia calculat de 700 tones, no es podia posar de nou al seu lloc ja que l'estació del metro de la plaça Universitat havia estat ampliada, i no l'hauria pogut sostenir.

Aleshores, l'alcalde Socias Humbert va suggerir la plaça Tetuan, lloc proper al que havia estat elegit en la primera proposta de situar-lo. Tetuan tenia un ressò militar. Resultava que el 23 de juliol de 1910, a la plaça Tetuan s'hi havia posat la primera pedra d'un monument projectat als catalans que havien lluitat al nord d'Àfrica. Però durant la guerra l'havien tret per tal de fer-hi un refugi.

I, finalment, el monument es pot veure i admirar a la plaça Tetuan.

NOTES

1. *Diario de Barcelona* (20 novembre 1902), p. 13684.
2. La primera pedra es va posar el 19 de setembre de 1915, la segona l'abril de 1917. El 1931 Josep Viladomat i Massanas creà una dona nua cofada amb el barret frigi. Es va inaugurar el 12 d'abril de 1936.
3. La construcció del monument de Barcelona a Jacint Verdaguer i Santaló s'inicià el 19 de maig de 1914 i fou inaugurat el 14 de maig de 1924 amb la presència del rei, el general Primo de Rivera i Alfons Sala i Argemí, com a president de la Mancomunitat.
4. *El Liberal* (23 gener 1904), p. 1: *El monumento a Robert. Cuestión previa.*
5. Morí a Barcelona el 17 d'abril de 1903.
6. A la revista "*La Il·lustració Catalana*" del 19 de juliol de 1903 es poden veure dos representacions del projectat monument.
7. *Diario de Barcelona* (19 gener 1905), p. 742-743.
8. *Diario de Barcelona* (12 novembre 1910), p. 15.005.
9. *El Liberal* (12 novembre 1910), p. 1.
10. *El Liberal* (14 gener de 1913), p. 1.

11. *El Progreso* (4 octubre 1919), p. 1.
12. *El Liberal* (26 novembre 1919), p. 1.
13. *El Diluvio* (27 novembre 1919), p. 2.
14. *Diario de Barcelona* (27 novembre de 1919).
15. *Diario de Barcelona* (30 novembre 1919), p. 10.410.
16. *La Vanguardia Española* (2 agost 1939), p. 3
17. *La Vanguardia Española* (15 juliol 1976), p. 27.
18. *TeleExpres* (19 gener 1977), p. 1.

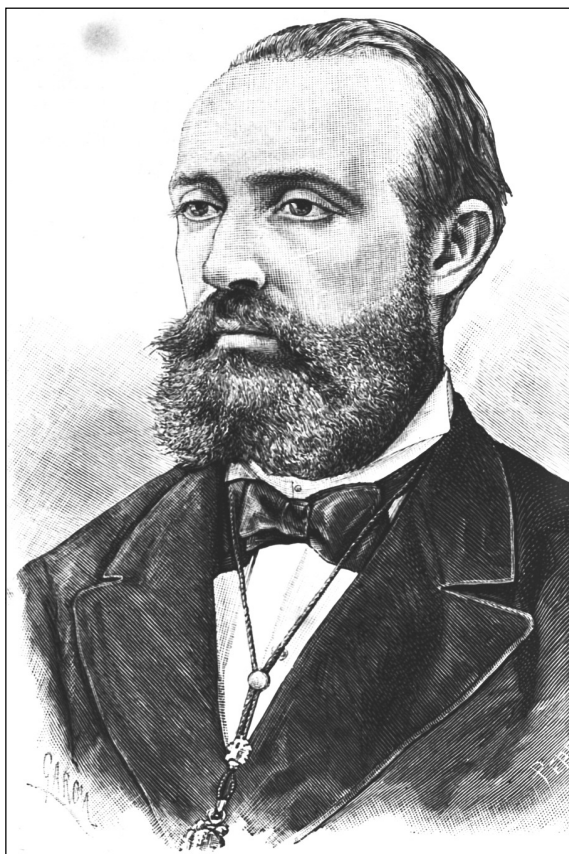

Figura 1. *Bartomeu Robert i Yarzábal (Tampico-Mèxic, 1842-Barcelona, 1902).*
(Foto: Arxiu RAMC).

Figures 2 i 3. Monument al Dr. Robert, erigit a la seva antiga ubicació, la plaça Universitat. A l'esquerra, detalls del monument. (Foto: Arxiu RAMC. Fons Carles Hervás).

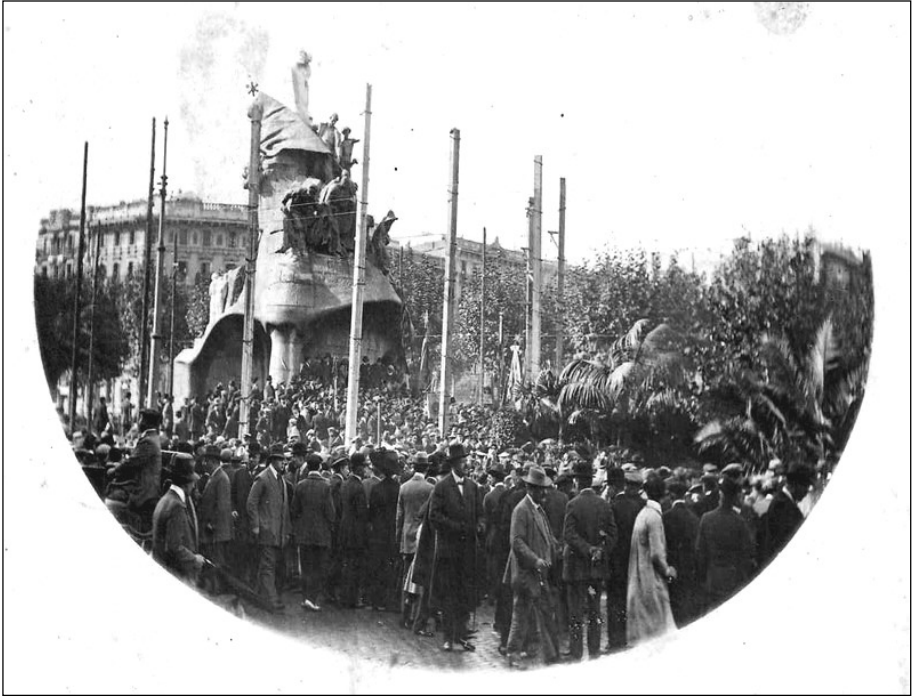

Figura 4. Inauguració del monument al Dr. Bartomeu Robert, el diumenge 13 de setembre de 1910.
(Foto: Arxiu RAMC. Fons Carles Hervás).